

Реферат на тему: "Життя і творчість Л. М. Толстого"

Лев Толстой

Реферат на тему:

"Життя і творчість Л. М. Толстого"

"Щоб жити чесно, потрібно рватись, путатись, битись, помилятись починати й кидати, і знову починати і знову кидати, і вічно боротися і втрачати. А спокій — душевна підлість".

Ці слова Толстого багато чого пояснюють в його житті і творчості.

"Жити чесно" у розумінні Толстого означало перш за все жити не для себе одного, а а для людей, їхнього блага і щастя.

Лев Миколайович Толстой народився 1828 року в тульському маєтку батьків— Ясній Полянї, де й прожив перших 13 років свого життя. Матері Толстой не пам'ятав: вона померла, коли йому не було й двох років. Розповіді близьких змальовують образ жінки освіченої, дуже скромної і стриманої.

Толстой рано втратив і батька, але пам'ятав його добре. Учасник походів 1813—1815рр. Батько Толстого належав до числа поміщиків

що критично ставилися до уряду: він не забажав служити ні в кінці царювання Олександра I, ні при Миколі.

"Зрозуміло, я нічого того не роумів в дитинстві,— згадував пізніше Толстой,— але я розумів те, що батько ніколи ні перед ким не принижувався, не змінював свого жвавого,веселого і часто насміш-

куватого тону. І це почуття власної гідності, яке я бачив в ньому, збільшувало мою любов, моє захоплення перед ним".

Вихователькою осиротілих дітей Толстих (чотири брати і сестра Марійка) стала далека родичка сім'ї Тетяна Олександрівна Єрголь-

ська. "Найважливіша особав змісті впливу на моє життя"— говорив про неї письменник. Тітонька, як її називали вихованці, була людиною рішучого і самовідданого характеру. Толстой знав, що Єрголь-

ська з юності любила його батька і батько любив її, але їх розлучили матеріальні обставини. Пізніше Тетяна Олександрівна виходить заміж за Миколу Ільїча, батька Толстого, замінивши дітям матір і проявивши невичерпну любов до них.

Дитинство, отрочтво і юність Толстого знайшли відображення в його повістях, які так і називаються— "Детство", "Отрочество", "Юность"— і складають автобіографічну трилогію.

Більшість центральних героїв Толстого, починаючи вже з першого його твору— повісті "Дитинство", опублікованій в 1852 році,

духовно близькі автору, наділені автобіографічними рисами. Цю особливість

творчості Толстого вперше зазначив і пояснив Черни-

шевський. "Самозаглиблення", невтомний нагляд за самим собою

був для письменника школою пізнання людської психіки (характерно, що з 19 років протягом всього свого життя Толстой вів щоденник, що був своєрідною творчою лабораторією письменника).

Постійний самоаналіз Толстого не мав нічого спільного з егоцен-

тристською самозакоханістю; навпаки, він був наслідком виключно суворой вимогливості до себе. Почуття власної відповідальності за все, що відбувається в світі— характерна риса письменника.

Невтомне вивчення процесів людської свідомості, приготоване самостережливістю, дозволило стати Толстому великим психологом і зробити важливе відкриття: в створених ним образах викри-

вається звичайно прихована, складна, суперечлива "діалектика людської душі", "ледь вловимі явища... внутрішнього життя, що замінюються одне одним з надзвичайною швидкістю і різноманітністю" (Чернишевський).

"Детство", "Отрочество", "Юность" є не тільки точним і послідов-

ним відображенням фактів життя письменника, але мають і більш широке значення: в них відтворюється загальна картина духовного росту людини. Толстой звертається в цю пору до творів автобіографічного жанру саме тому, що самоаналіз дозволяє письменнику вказати людям на загальнолюдські слабкості і допомогти їм таким чином боротися з цими слабкостями. Толстой заперечував проти трактування трилогії тільки як спогадів про його дитинство.

Але історія Миколи Іртенєва, головного героя трилогії лише в найголовнішому нагадує духовний розвиток юнака Толстого. Як і його герой, Толстой покинув, недовчившись, Казанський універси-

тет, але причини того, що він пішов значно відрізнялись від тих, що зображені в "Отрочестве". У Толстого прокинулася пристрасть до наук, яку не могло задовольнити казенне середовище університету.

І суспільні погляди девятнадцятирічного Толстого були серйозніші, ніж погляди героя "Юности". Судячи по його щоденнику, Толстой в цей період приходив до думки про аморальність деспотизму, гостро відчуває свою особисту відповідальність за безправність і убогість селян.

В 1847 році Толстой повернувся в Ясну Полянну з наміром покращити життя кріпаків і самостійно вивчати різні науки. Але молодий поміщик скоро зрозумів безпідставність своїх недавніх мрій про славу діяльність барина— батька і благодійника кріпаків.

Це — пройдений етап для Толстого. Куди ж іти далі?

Толстой збирався то поїхати в Сибір, то поступити на громадську службу, з захватом взявся за вивчення музики, успішно здав в Петербурзі два екзамени на ступінь кандидата... Але, не докінчивши екзаменів, він несподівано знову поїхав в Ясну

Полян.

В цій атмосфері суєти Толстой поступово приходить до тієї головної справи, якій присвятив всю решту свого життя, - до літературної творчості. Ведення щоденника, поглиблене спостереження над самим собою і навколишнім середовищем стає для нього обов'язковим і серйозним ділом. Виникають перші задуми, з'являються перші нариси.

В 1851 році разом з братом Миколою Толстой відправляється на Кавказ для участі в воєнних діях проти горців і з твердим наміром стати письменником. Толстой прослужив на Кавказі два з полови-

ною роки. Він брав участь у багатьох битвах і походах, зблизився з новими для нього людьми — офіцерами, солдатами, козаками. Про інтенсивність духовного життя Толстого свідчить той факт, що в перший рік кавказької служби він написав "Детство". В червні 1852 року цей перший закінчений твір Толстой відправив Некрасову в "Современник". Некрасов зразу оцінив талант автора і опублікував повість в вересневому номері журналу. В Росії з'явився новий визначний письменник, не учень, а талант, - це було очевидним для всіх.

В 1854 році з початком військових дій в Криму Толстой добивається перевodu в Севастополь. Російська преса знаходилась під строгим контролем цензури. Офіційні вісті друкувались тільки в "Русском инвалиде". Але стан справ був таким, що Толстой і деякі інші бойові офіцери вирішують видавати своє власне видання для правдивого освітлення стану справ. Дозвіл на видання нового журналу, що мав називатися "Солдатский листок" вони не отримали і Толстой направляє свій Севастопольський літопис в "Современник". Некрасов друкує "Севастополь в декабре" (1854),

"Севастополь в мае", "Севастополь в августе 1855 года". Це був своєрідний журнал в журналі — "Солдатский листок" Толстого в "Современнике" Некрасова, щоденник сучасності, написаний учасником трагічних подій. Успіх Толстого був величезним. В 1856 році Толстой повертається з Севастополя в Петербург. В "Современнике" його приймають, як свого. В ньому бачили нову прекрасну надію російської літератури. Тоді він разом з іншими видатними письменниками підписав "обов'язковий договір" за яким зобов'язувався всі свої нові твори друкувати в "Современ-

нике". Після смерті Миколи 1 в 1855 році суспільне життя стало надзвичайно напруженим, динамічним. В країні складається революційна ситуація. Толстой навіть припускає можливість прямого зіткнення протилежних інтересів поміщиків та селян. "...закінчиться тим, що нас усіх переріжуть..." Толстой, на відміну від Чернишевського та Некрасова вважає, що остаточно цілком має бути примирення всіх в добрі. Він пише рішучого листа Некрасову, де виражає свою незгоду з виключно критичним та сатиричним змістом журналу. В 1858 році "Современник" розриває "обов'язковий договір". З журналу пішли Тургенєв, Толстой, Григорович та інші. Редакція журналу пояснила читачам, що неможна було жертвувати основними ідеями видання. В 1861 році, повернувшись з-за границі, Толстой з головою поринає в суспільну працю. Він відкриває школи для селянських дітей осінню 1859 року, залучає до роботи з учнями

студентів. Толстой розглядає цей почин лише як перший крок в розгортанні широкої просвітницької діяльності серед народу. Народна освіта, що знаходиться не в руках уряду, а в руках чесних, освічених людей, Толстой вважає засобом вдосконалення суспільного устрою. Письменник також вирішує заснувати журнал "Ясная Поляна", що виходив на протязі 1862 року.

Толстой різко негативно оцінив реформу 1861 року про скасування кріпосного права вважаючи, що вона не задовольняє народних вимог. Він відкрито виступав проти реформи, захищаючи інтереси селян, за що царський уряд встановив над ним нагляд.

Вивчення взаємовідносин кріпаків і поміщиків допомогло Толстому ще ближче познайомитися з життям народу в одну із найважчих го-

дин його історії. Саме ця обставина зіграла вирішальну роль в тому, що письменник знову повернувся до художньої творчості.

Підйому творчої активності сприяли і щасливі особисті обставини: в 1862 році Толстой одружився на Софії Андріївні Бернс, дочці відомого московського лікаря, яку палко кохав.

Спираючись на досвід Пушкіна("Арап Петра Великого", "Борис Годунов"), Толстой створює нову форму історичної повісті, де розвиток подій визначається рухом самої історії, де всі дійові особи втягнуті в історичний потік, де в органічній єдності переплітаються окремі приватні долі і доля народу, де філософські роздуми поєднуються з сімейною хронікою, картинами природи, сценами поєдинків. І весь цей різноманітний, об'ємний матеріал пронизаний і пов'язаний одною ідеєю, яку письменник відзначив як "думу народну", маючи на увазі народне значення громадянської війни 1812 року. Зрозуміти і відобразити риси національного характеру великого народу, характеру, що з особливою силою про-

явився в один з найгостріших історичних моментів,— ось до чого прагнув Толстой.

Намір письменника відобразити піввікову історію народу не був здійснений. Історичні рамки роману звужувались, але в міру роботи над ним все глибше ставав його зміст. Народ як носій духовних цінностей займав все більше місце в новому творі Толстого. Відображення конкретної історичної епохи набуває загальнолюдського значення, адже роздуми письменника про роль особистості і народних мас в історичному процесі, про людину в суспільстві про війну і мир— це роздуми про історичні шляхи і долі всього людства.

Твір, що дістав тільки на останньому етапі роботи назву "Война и мир", був результатом безперервної і напруженої шестилітньої праці (1863— 1869), "божевільного авторського зусилля", за словами самого Толстого.

Художні шукання епохи 1805— 1820 років в "Войне и мире" примусили Толстого іти далі, в глибину російської історії, до епохи Петра I , де письменник, стурбований проблемами сучасної йому дійснос-

ті, бачив "початок всього", "вузол російського життя". Толстой перевернув гори історичних матеріалів, накинув декілька варіантів початку майбутнього роману, але

несподівано його захопив інший задум— із сучасного життя.

Цей крутий поворот— ще одне свідчення творчих шукань письменника, що ні на хвилину не припинялися. Через 50 днів (до весни 1873 року) був завершений перший варіант нового твору. Але знадобилося ще чотири роки напруженої праці, заповненої одночасно і педагогічною роботою, і боротьбою з голодом в Самарській губернії, знадобилося безліч переробок, що інколи доводили

автора до відчаю, перш ніж рома "Анна Кареніна" став відомий читачам. Він був закінчений у 1877 році.

Читач відразу потрапляє в атмосферу сімейних суперечок і негараздів.

"Щоб твір був гарним, потрібно любити в ньому головну, основну думку,— говорив Толстой.— Так в "Анне Каренине" я люблю думку сімейну, в "Войне и мире"любив думку народну..."

Історія дворянських сімей— Облонських, Щербацьких, Кареніних, Левіних— відобразила один із переломних, трагічних періодів в історії Росії. Револьюційна ситуація 1859— 1861 років не завершилася революцією, але розхитала і частково зруйнувала економічні, політичні, моральні основи самодержавно-кріпосницького устрою. Період 1861— 1904 років був періодом ломки, коли старий, кріпосницький порядок руйнувався і тільки закладався новий, буржуазний порядок, коли старі форми фізичного і морального закріпачення замінювалися новими, вдосконаленими.

Герої романа Толстого так чи інакше відчують всю невлаштованість, складність періода ломки.

Історія душі людини, складний і суперечливий світ її духовного життя— ось що перш за все цікавить Толстого. "Думка сімейна" потребувала саме такого підходу до матеріалу, вивчення прихованих глибин людської душі. Толстой пише не тільки про те, що говорить і робить його герой, але й про те, що він в цей час думає; і не тільки про те, що він думає, але й про ті інтимні, невиго-

ворені думки, які він приховує навіть від самого себе.

Головні герої роману живуть в суспільстві, де вище від усього ставиться пристойна форма. В цьому суспільстві світськими манерами можна приховати все, що завгодно: взаємний обман, роз-

пусту, підлість, зраду. Викривлене, штучне життя створює неправильне уявлення про людей, про мир, про добро і зло. "Прості речі, що мають зміст, які говорить княгиня Мягкая, здаються в світських колах чимось дивним, не зовсім пристойним і тільки тому дотепними. А живе, відверте людське почуття тут дике, недо-

речне, воно здається напрямленим проти самих основ цього суспільства і тому суворо засуджується.

Справжнє втілення моралі "вищих кругів і порядного суспільства"— Каренін, успішний царський чиновник, за якого Анну віддали ще зовсім дівчинкою. Його звичайний, нормальний стан— бездушність і брехня, поклоніння перед формою.

Анна Кареніна— один з найчарівніших жіночих образів російської літератури. Її тверезий розум, чисте серце, доброта і правдивість притягують до неї симпатії

найкращих людей в романі— сестер Щербацьких, княгині Мягкої, Левіна.

Образ Анни неповторно індивідуальний. Але є в ній виразна внутрішня схожість з пушкінською Тетяною, тургеневською Оленою Інсаровою: їх об'єднує чистота помислів, природність, велика моральна сила. Загальною для них є і трагічність долі. Причина їхньої трагедії— протиріччя між кращими прагненнями людини і антилюдським ладом життя.

Проте Толстой не дає читачеві можливості обманути себе втішною, але не правдивою думкою: "Джерело зла— злі люди". Герої Толстого не схожі на шахові фігури— білі чи чорні; вони не уособлюють тільки добро чи тільки зло. Живі люди, вони міняються, в душі їх, як виразився Пушкін, "блага змішане зі злом"

Видатний письменник гостро відчуває недоліки сучасного йому суспільного ладу. Восени 1881 року він переїжджає з см"єю в Москву і ось як передає в щоденнику свої перші враження: "Сморід, каміння, розкіш, злидні. Розпуста. Зібралися злодії, що пограбували народ, набрали солдат, суддей, щоб оберігати свою оргію і бенкетують".

Пристрасне викриття існуючого ладу поєднувалося у великого письменника з проповіддю всепрощення, непротивлення злу насильством. Зі злом, на його думку, потрібно боротися не революційним шляхом, не мірами насильства, а іншими засобами.

Головне з них— моральне самовдосконалення кожної людини. Завдання людини в житті— спасти свою душу, стверджує Толстой; щоб спасти свою душу, треба жити по-божому, треба відректися від усіх благ у житті, трудитися, скорятися, терпіти і бути милосердним.

Один з останніх значних романів Толстого—"Воскресение"— був написаний 1899 року. В складному, розгорнутому періоді висвітлені різні сторони життя, протиставлених одна одній.

Таке злиття різних елементів характерне для всього твору. Роман вміщує основні його мотиви: викриття несправедливо влаштованого людського суспільства і тему відродження, пробудження до нового, справжнього життя, пробудження не тільки весняної природи, але й людської душі, що воскресає.

Роман "Воскресение"— один з найвидатніших творів критичного реалізму.

Завдяки своїм романам, публіцистичним статтям, сміливим виступам проти всяких проявів несправедливості, Толстой став не тільки одним з найвидатніших письменників світу, але й, як тоді говорили, "совістю всього людства". Разом з художніми творами, що свідчать про зростаючу викривальну силу толстовського генія ("После бала", "Хаджи Мурат") з'являються десятки статей, що наносять удари по самодержавству, поліцейському свавілля, викривають лицемірство і розпусту правлячих класів. Великий письменник клеймить позором палачів-карателів селянських повстань після революції 1905 року у статті "Не могу молчать" (1908). Толстой безстрашно викриває недоліки тогочасного суспільства в статті-нарисі "Неужели так надо?" (1901).

Але були причини, що викликали в душі Толстого душевний розлад, отруювали останні роки його життя: порваши з поглядами привілейованих класів, він продовжував жити в відрозливому йому середовищі барської хати, поміщицької садиби,

сім"я його володіла землею. Сам Толстой відмовився від прав на маєток, відмовився від власності на свої твори. Останні роки він жив як і всі селяни: орав, косив, носив одяг і їв їжу таку ж як і селяни. Але усвідомлення навіть відносного благополуччя було нестерпним і змушувало його страждати. Це свідчило про безмежну вимогливість Толстого до себе, до межі загострене почуття любові до людей, відповідальності за їхні біди.

Письменник не раз ще в 80— ті роки поривався піти з дому, але жалів свою дружину і дітей, яких дуже любив. Та 28 жовтня 1910 року вісімдесятидвохлітній письменник все ж таки покинув Ясну Полян з надією пожити в природній обстановці і продовжити боротьбу. Запалення легень змусило його зупинитися в дорозі.

7 листопада 1910 року Толстой помер.

Багатотисячний натовп проводжав труну письменника в Ясну Полян.

Згідно з давно висловленим проханням Толстого, його було поховано там, де колись приховувала свою велику таємницю "зелена палочка".

ПЛАН

1. "Щоб жити чесно".
2. Дитинство Толстого, рання втрата батьків.
3. "Детство", "Отрочество", "Юность"— автобіографічна трилогія.
4. Самоаналіз, невтомний нагляд над собою— характерні риси письменника.
5. Повернення Толстого в Ясну Полян після покинення навчання в Казанському університеті.
6. Повернення письменника до творчості в атмосфері суєти.
7. Участь Толстого у військових діях проти горців (Кавказ); Інтенсивність духовного життя.
8. Журнал у журналі— "Солдатский листок" Толстого в "Современнике".
9. Повернення письменника в Петербург; активна громадська діяльність.
10. Зближення Толстого з простим народом.
11. "Война и мир"— результат "божевільного авторського зусилля".
12. "Сімейна думка", викриття Толстим недоліків тогочасного суспільства в "Анне Карениной".
13. Прибуття письменника до Москви, негативна її оцінка.
14. Ідея всепрощення, що знайшла відображення в романі "Воскресение".
15. Лев Толстой — "совість всього людства".

Література:

1. Російська література. М., "Наука", 1985.
2. Бабаєв Е. Г. Нариси естетики і творчості Л. М. Толстого. Видання Московського університету, 1981.
3. Російська література. М., "Просвіта", 1989.